

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«До захисту допущено»

Реєстраційний № _____

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 20 ____ р.

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ І
ПІДЛІТКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи СП-21
ступінь вищої освіти бакалавр
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійна програма
«Соціальна робота»
Балан Дар'ї Віталіївни

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Шимко Ія Миколаївна

Оцінка: Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Балан Дар'я Віталіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікацій. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	
1.1. Діти і підлітки як об'єкт соціально-педагогічної роботи	7
1.2. Виклики і ризики для дітей і підлітків під час воєнного стану	10
...	
1.3. Основні форми соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків в умовах війни	14
<i>Висновки до першого розділу</i>	18
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	
2.1. Поняття технологічного підходу в соціально-педагогічній роботі	19
2.2. Аналіз соціально-педагогічних технологій підтримки дітей та підлітків в умовах війни.....	22
2.3. Методичні рекомендації соціальним педагогам щодо впровадження соціально-педагогічних технологій підтримки дітей та підлітків в умовах війни.....	27
<i>Висновки до другого розділу</i>	30
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	33

ВСТУП

Актуальність дослідження. Україна сьогодні опинилася у важких соціально-економічних умовах, що спричинено спочатку світовою епідемією COVID-19, а з 2022 року – збройною агресією російської федерації проти України. Усе населення держави зазнає значних втрат, живе у несприятливих та важких умовах, що найбільш негативно відображається на вразливих категоріях, зокрема дітях та підлітках.

На державному рівні великого значення має дотримання прав дітей. У Законі України «Про охорону дитинства» (2001) ми знаходимо визначення: «дитина - особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше; дитинство - період розвитку людини до досягнення повноліття» [11, стаття 1].

Також у законі відображено поняття «інтереси дитини»: «забезпечення найкращих інтересів дитини - дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити» [11].

Проблему всебічного розвитку дітей під різними кутами досліджують Л. Артемова, І. Бех, Л. Божович, Л. Венгер, Н. Гавриш, З. Гільбух, О. Гнатюк, О. Гнітій, Н. Карпенко, О. Кононко, Л. Крутій, І. Макаренко, Л. Січкарь, В. Мухіна, Н. Серебрякова, О. Стребелева, Ю. Пінчук, Н. Побірченко, В. Тарасун, М. Шеремет, Л. Федорович та інші.

Технологічний підхід в соціально-педагогічній діяльності є предметом вивчення таких вчених як: О. Безпалько, В. Бочарова, Т. Веретенко, Г. Вороніна, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, Л. Міщик, Р. Овчарова, С. Хлебик, П. Шептенко та інші.

Організацію соціально-педагогічної роботи з дітьми та підлітками в умовах війни досліджують А. Акмалова, В. Капицин, О. Балакірєва, Н. Бочкор, Є. Дубровська, О. Залеська, Д. Ткач, І. Зверєва, Г. Лактіонова,

Д. Ісаєв, А. Капська, О. Ольхович, О. Особова, В. Панок, В. Поліщук, Т. Шевченко та інші.

Стаття 8 Закону України «Про охорону дитинства» визначає право на достатній життєвий рівень: «Кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України» [11]. В умовах війни забезпечити гідний рівень всебічного розвитку дитини важко. Соціально-педагогічна діяльність стає провідною у збереженні дитинства – соціалізації, організованому дозвіллі, творчому розвитку особистості дитини. Цей процес вимагає не лише відносно безпечних умов (обладнані укриття, бомбосховища), але й наявність підготовленого персоналу, перш за все, педагогічних працівників, які безпосередньо здійснюють соціально-педагогічну роботу з дітьми.

В умовах війни соціально-педагогічна та освітня галузі дуже швидко переорієнтуватися на потреби суспільства. А запит був складним – зберегти виховний та освітній процеси для дітей і підлітків на засадах безпеки, патріотизму, національної свідомості, всебічного розвитку.

На сьогодні ми спостерігаємо брак відповідних кадрів та методичного забезпечення для ефективної організації соціально-педагогічної діяльності з дітьми та підлітками. Саме це зумовило вибір теми кваліфікаційного дослідження **«Соціально-педагогічні технології підтримки дітей і підлітків в Україні в умовах війни»**.

Мета дослідження: визначити та дослідити особливості впровадження соціально-педагогічних технологій підтримки дітей і підлітків в Україні в умовах війни.

Об'єкт дослідження: технологічний підхід.

Предмет дослідження: соціально-педагогічні технології підтримки дітей і підлітків.

Завдання дослідження:

- 1) визначити основні форми соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків в умовах війни;
- 2) дослідити виклики і ризики для дітей і підлітків під час воєнного стану;
- 3) проаналізувати соціально-педагогічні технології підтримки дітей та підлітків в умовах війни;
- 4) надати методичні рекомендації соціальним педагогам щодо впровадження соціально-педагогічних технологій підтримки дітей та підлітків в умовах війни.

Методи дослідження. Для досягнення окресленої мети та означених завдань у роботі було використано такі наукові методи: спостереження; аналітико-правовий; аналізу і синтезу; узагальнення, аналізу ситуацій; систематизації.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблені на основі глибокого теоретичного аналізу методичні рекомендації з організації підтримки дітей та підлітків на засадах технологічного підходу можуть бути використані педагогічними працівниками, зокрема соціальними педагогами, для організації соціально-педагогічної діяльності.

Апробація дослідження. Балан Д., Шимко І. Підтримка дітей і підлітків в Україні в умовах війни: соціально-педагогічні технології: Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти, 15 травня 2025 року. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2025.

Структура дослідження. Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків та списку використаної літератури (усього 21 джерело).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1. Діти і підлітки як об'єкт соціально-педагогічної роботи

Державна політика щодо дітей спрямована на дотримання прав і свобод неповнолітніх, всебічний розвиток творчих, спортивних, інтелектуальних здібностей кожної дитини. Це свідчить про те, що на державному рівні ця демографічна група – діти – має важливе значення. Пояснення цьому досить прагматичне, адже ми розуміємо, що діти це майбутнє держави в цілому та кожної людини похилого віку зокрема. Для того, щоб забезпечити постійний прогрес на національному рівні ми повинні докладати максимум зусиль в навчання, виховання та соціалізацію дітей.

В Україні діє потужно сформований соціально-педагогічний інститут: освітні заклади (дитячі садочки, гімназії, ліцеї, коледжі, заклади вищої освіти), заклади позашкільля (центри дитячої та юнацької творчості, школи мистецтв, спортивні школи тощо). У кожному закладі освіти, беззаперечно, відбувається соціалізація здобувача освіти. Коротко проаналізуємо поняття «соціалізація».

В. Сухомлинський висловлювався щодо соціалізації досить однозначно. Позиція науковця полягала в тому, що людина є соціальною істотою від моменту народження і до кінця життя. Суспільна сутність особистості відображається в стосунках з іншими людьми, в здатності будувати взаємини [16].

У психолого-педагогічній літературі визначення соціалізації є досить усталеним. Соціалізація – це двосторонній взаємозумовлений процес взаємодії людини й соціального середовища, який передбачає її включення у систему суспільних відносин шляхом засвоєння як соціального досвіду, так і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна особистість [6].

Р. Зозуляк-Случик, досліджуючи соціалізацію визначає її як розвиток (виховання) і самореалізацію людини впродовж усього життя у процесі засвоєння й відтворення культури суспільства [4].

О. Авраменко у науковій праці «Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема» визначає сутність соціалізації «як процес входження особистості в систему суспільних відносин, результат розвитку особистості як універсального суб'єкта діяльності шляхом його багаторівневої взаємодії із суспільством на підставі формування соціально-типових якостей, які є внутрішніми регулятивами свідомості, поведінки і діяльності» [1, с.125].

Отже, процес соціалізації є невід'ємною складовою життя кожного індивіда. Інше питання – чи буде цей процес успішним чи ні. Усі фактори впливу на особистість можна умовно поділити на негативні та позитивні. До *негативних факторів* впливу, зокрема, можемо віднести: несприятливе сімейне середовище (неблагополучна родина, відсутність батьківського піклування, складні життєві обставини), соціальна дискримінація (зубожіння, наявність зовнішніх дефектів (каліцтв), стереотипи тощо), невідповідне освітнє середовище (відсутність інклюзії для дитини з особливими освітніми потребами), психологічний стан (підвищена тривожність, депресивні стани, схильність до суїцидів).

До *позитивних факторів* впливу на соціалізацію особистості можна віднести: сприятлива сімейна атмосфера (всебічна підтримка близьких і рідних), інклюзивне підтримуюче освітнє середовище, наявність хобі (творчість, спорт), економічна стабільність (відсутність матеріальних проблем в родині), розвинутий соціальний та емоційний інтелект, фізичний та психоемоційний стан.

Ми розуміємо, що представлений перелік факторів не є вичерпним. Так само умовним є поділ на позитивні та негативні фактори, адже за різних обставин позитивний фактор може бути негативним і навпаки.

Зважаючи на умови воєнного стану, ми припускаємо, що негативних факторів, які впливають на соціалізацію особистості дитини, на сьогодні

побільшало, що в свою чергу потребує відповідного реагування з боку громади (батьки, вчителі, медіа, друзі тощо).

На рис. 1.1. відображено негативні та позитивні фактори процесу соціалізації.

Рис. 1.1. Негативні та позитивні фактори процесу соціалізації.

Отже, діти та підлітки є важливою демографічною групою будь-якого народу, увага до якої завжди була підвищеною. Найперші, хто дотичний до виховання дитини – це її батьки. Саме від родини, її благополуччя залежить основа успішної соціалізації молоді. Далі великого значення набуває соціальне оточення дитини, зокрема заклад освіти, дитячий колектив. Тож, вихователі і вчителі відіграють ключову роль у формуванні світогляду та загального розвитку дитини. Напрямку від рівня педагогічної майстерності педагогічних та соціально-педагогічних працівників залежить рівень успішності процесу соціалізації дитини та підлітка.

1.2. Виклики і ризики для дітей і підлітків під час воєнного стану

Як ми вже з'ясували в попередньому підрозділі, діти – це особи віком до 18 років. Періодизація підліткового віку не може бути постійно сталою, адже процес дорослішання є завжди індивідуальним та непередбачуваним для кожного індивіда.

Вікова та педагогічна психологія більш детально вивчає періодизацію підліткового віку, уточнюючи особливості, визначаючи ключові характеристики кожного періоду життя дитини. Так, в періодизації Л. Божович зазначається, що підлітковий вік це період з 12-17 і поділяє його на дві фази: 12-15 років та 15-17 років. В той же час Д. Ельконін подає таку періодизацію:

- 1 етап дошкільне дитинство до 7 років;
- 2 етап молодший шкільний вік 7-11 років;
- 3 етап середній та старший шкільний вік 12-17 років [2].

Український педагог І.П.Підласий запропонував таку періодизацію:

Психологічна періодизація:

1. Пренатальний період.
2. Період народження (до 6 тижнів життя дитини).
3. Грудний період (до 1 р.).
4. Повзунковий період (1-3 рр.).
5. Дошкільний вік (3-6 рр.). 6. Шкільний вік (6-11 рр.).
7. Пубертатний період (11 - 15 рр.).
8. Юнацький вік (15-20 рр.).

Педагогічна періодизація:

1. Немовля (1-ий рік життя).
2. Перед-дошкільний вік (від 1 до 3 рр.).
3. Дошкільний вік (від 3 до 6 рр.): а) молодший дошкільний вік (3 - 4 рр.); б) середній дошкільний вік (4-5 рр.); в) старший дошкільний вік (5-6 рр.).
4. Молодший шкільний вік (6-10 рр.).
5. Середній шкільний вік (10 - 15 рр.).

6. Старший шкільний вік (15 - 18 рр.) [10].

Отже, підлітки – це особи віком в середньому від 11 до 17 років, що обумовлюється стрімким фізіологічним та психологічним розвитком особистості. Підлітковий період характеризується різкими коливаннями гормонів, статевим дозріванням, емоційними перепадами настрою. Звісно, в такий період підлітки дуже чутливі до усього, що їх оточує. В такий період вони потребують максимальної уваги, толерантності та взаєморозуміння, особливо від дорослих (батьків, вчителів, громади). Кожна доросла людина пройшла свій особливий життєвий етап дорослішання, пам'ятає всі складнощі підліткового віку. Саме тому дорослі мають ставитися до підлітків із розумінням, терпимістю та висловлювати їм підтримку.

Умови воєнного стану в країні негативно відбиваються на кожній людині, особливо на дітях та підлітках. На рівні громади, зокрема міста Кривого Рогу, докладається багато зусиль з боку педагогічних працівників, громадських організацій, соціальних сервісів, щоб максимально підтримати дітей та підлітків в такий складний кризовий час.

Умовно ризики воєнного часу для дітей та підлітків можна поділити таким чином.

Для дітей особливу небезпеку в умовах воєнного часу становлять:

- бездоглядність;
- соціальне сирітство;
- порушення соціалізації;
- довга розлука з близькими людьми;
- переживання втрати близької людини (батьків, родича).

Для підлітків такий перелік правомірно доповнити:

- порушення емоційного фону через сильні страхи;
- підвищена тривожність;
- порушення психофізіологічного розвитку через обмежені можливості заводити нові знайомства, закохуватися, створювати пару тощо;

- обмеження у виборі закладу освіти для здобуття професії (окуповані території, прифронтові міста, де є постійна загроза обстрілів).

Коротко охарактеризуємо зазначені вище ризики для дітей та підлітків, спричинені саме воєнним станом в Україні.

За останні три роки в Україні суттєво зросла кількість бездоглядних дітей. Їхні батьки виїхали за кордон, пропали безвісти, пішли захищати Батьківщину, померли або загинули, позбавлені батьківських прав відносно дітей через асоціальну або небезпечну протиправну поведінку. Причин може бути дуже багато, але результат завжди однаковий – дитина залишається без нагляду, опіки та контролю. Це призводить до бродяжництва, девіантної поведінки дітей, порушень в процесі соціалізації, психологічних проблем тощо.

Схожим на явище бездоглядності є соціальне сирітство, проте є суттєва відмінність. Соціальною сиротою прийнято називати дитину, яка проживає з біологічними батьками, які в свою чергу повністю ігнорують потреби власної дитини. Зазвичай, такі батьки мають адикції (алкогольну, наркотичну, ігрову залежності), ведуть аморальний спосіб життя, не працюють, схильні до скоєння кримінальних правопорушень. Під час війни багато сімей розпалося саме з причин того, що хтось з батьків (або обоє) не витримують психологічного тиску, постійних стресів, надмірної тривожності тощо. Дорослі не силах самостійно подолати кризу, не звертаються за допомогою і як наслідок стають на шлях деградації. В таких родинах діти найбільше страждають, адже по суті їхні батьки з ними поруч, проте зовсім про них не піклуються.

В умовах постійних повітряних тривог, стресу, підвищеної психологічної тривожності у дітей порушується процес адекватної соціалізації, тобто діти та підлітки не мають достатньо можливостей всебічно розвиватися та набувати соціально значущого досвіду. Це значно погіршує розвиток, перш за все, комунікативних навичок дітей та підлітків, бо саме

комунікація формується в процесі систематичної взаємодії між ним, а в умовах війни це суттєво ускладнюється.

Ми визначаємо і таку проблему як втрата близьких людей, переживання втрати дітьми та підлітками. Їхні почуття в такому віці ще не до кінця сформовані, нервова система не укріплена, тож реакція на втрату може бути непередбачуваною та критичною для особистості молодої людини. Ця проблема в умовах війни набула актуальності та масового поширення, що в свою чергу тягне за собою негативні тенденції в дитячому та молодіжному середовищі. Зрозуміло, що і втрата близької людини, і очікування когось із близьких (тата, матері, брата, сестри, дідуса, дядька тощо) з війни є також серйозним викликом для дитячого сприйняття світу з його несправедливістю.

Визначаючи ризики негативних наслідків від війни саме для підлітків, ми можемо доповнити наступне.

Підлітковий вік – період першої закоханості, утвердження певної соціальної ролі в колективі, час вибору професії. В умовах війни, особливо в тих регіонах України, де бойові дії відбуваються постійно та є пряма загроза окупації, практично унеможлиблюється підлітковий розвиток в особистісному плані. Діти обмежені у живому спілкуванні, нових знайомствах, налагодженні комунікації, спільному дозвіллі.

Важливою проблемою постала профорієнтація в Україні: багато батьків проти того, щоб дитина залишалася навчатися, а віддають перевагу європейським країнам. Разом з тим, ті потенційні абітурієнти, які залишаються в Україні, віддають перевагу закладам освіти у відносно безпечних регіонах. Очевидно, що це обмежує вибір професії, закладу освіти, можливостей для самореалізації молодої людини.

Таким чином, ми змогли визначити перелік ризиків у воєнний час для дітей та підлітків.

На рис. 1.2. представлено схематично описані вище ризики.

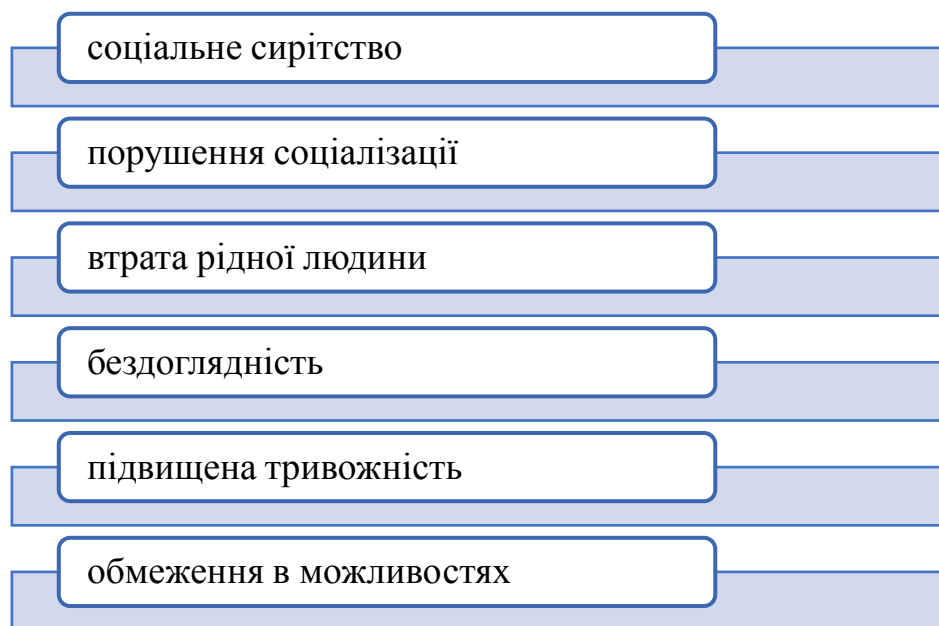

Рис. 1.2. Ризики для дітей та підлітків в умовах воєнного стану в Україні

1.3. Основні форми соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків в умовах війни

Війна сильно вплинула на зміни соціальних цінностей в громадах. Сьогодні ми все більше цінуємо живе спілкування, можливість зібратися гуртом, відвідати виставку чи якийсь творчий захід. В умовах війни діти та підлітки стали більше цінувати можливість відвідувати гуртки та секції наживо, а не онлайн. З урахуванням безпекової ситуації педагогічні працівники продовжують працювати з дітьми та підлітками. Проте, окрім безпосередньо занять у гуртках та секціях, де діти відпрацьовують свої навички, підвищують майстерність, вони потребують додаткової підтримки. Саме тому, соціально-педагогічна підтримка стає надважливою в роботі з дітьми та підлітками.

Соціально-педагогічна підтримка є невід’ємною складовою освітнього процесу, соціалізації особистості дитини. Це також частина соціально-педагогічної діяльності, які проваджують педагогічні працівники у щоденній роботі з учнями та студентами.

До основних форм соціально-педагогічної підтримки дітей і підлітків в умовах війни варто віднести:

- бесіду;
- колективні творчі справи;
- онлайн-квести;
- профорієнтацію;
- творчі заходи.

Перелік форм соціально-педагогічної роботи може бути більшим та залежить виключно від потреб дитини в конкретний період часу. А в період тотальних обмежень та ризиків, пов'язаних з війною, форми соціально-педагогічної підтримки можуть варіюватися. Найголовніше – це досягнення мети такої діяльності, а саме кваліфікована допомога та підтримка дитини або підлітка в умовах війни.

Охарактеризуємо кожен із запропонованих форм соціально-педагогічної підтримки дітей і підлітків з урахуванням вимог воєнного стану в державі.

Найперше, що може зробити педагог або вихователь – це поговорити з дитиною. Комунікація – прямий шлях до порозуміння, вивчення причин та обставин складної ситуації або проблем дитини тощо. Також за допомогою бесіди можна заспокоїти дитину, висловити їй підтримку, запевнити, що вона не одна зі своїми проблемами та тривогами. В умовах війни бесіда може бути як очна, так і в дистанційному форматі за допомогою відеозв'язку. Головною умовою є бажання дитини поговорити з іншою особою.

Для проведення ефективної бесіди з дітьми та підлітками в умовах війни педагогічні працівники повинні дотримуватися простих правил, а саме:

- бесіда має бути виключно за згоди усіх учасників, тільки тоді вона набуває ефективності;
- проводити бесіду потрібно з позиції підтримки, тобто намагатися заспокоїти дитину, навіяти їй позитивні думки, знизити рівень тривожності;

- тема бесіди має бути актуальною, а найголовніше потрібною, адже в умовах підвищеної тривожності дитині важко подолати свої негативні емоції.

Колективні творчі справи сьогодні масово впроваджуються в практику соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків. Це і арт-терапевтичні заняття, тренінги, рольові ігри тощо. Всі види діяльності, де одночасно можна залучити групу учасників, можна визнати творчими справами. Сьогодні, коли обмежене спілкування через війну, такі види діяльності дуже потрібні і користуються попитом серед дітей та підлітків. Залучаючи учасників до спільної діяльності педагоги можуть формувати лідерський потенціал, розвивати комунікацію учасників, заохочувати до творчості тощо.

В сучасному світі дітей та підлітків великої популярності набувають онлайн-квести – система цікавих завдань, послідовне виконання яких дасть змогу досягти бажаного результату. Квести впроваджують як в ігрову, так і в освітню діяльність, бо за допомогою квестів цікавою стає будь-яка складна задача. У соціально-педагогічній діяльності онлайн-квести стануть у нагоді для підтримки дітей та молоді під час війни. Такі завдання можуть бути тематичними (історичні квести, математичні, географічні тощо), або ж розважально-пізнавальними. Головна мета – відволікти учасників від негативного впливу війни.

Життя не можна поставити на паузу на період війни, а це значить, що під час воєнного стану також хтось завершує навчання в школі та обирає майбутню спеціальність, здобуває професію. Цьому процесу передують профорієнтаційна робота з учнівською молоддю. Мета профорієнтації полягає в розкритті важливих аспектів актуальних професій на ринку праці. Також під час профорієнтації учні проходять багато тестів для того, щоб визначити свої здібності та переваги у тій чи іншій професії. В умовах війни така діяльність може мати й емоційну складову – учні відволікаються від новин про війну, занурюються у світ нових професій, цікавих пропозицій від різних закладів освіти тощо. В цілому, профорієнтація є соціально

орієнтованою діяльністю, адже її мета – усвідомлений вибір кожним учнем свого подальшого професійного шляху.

Незважаючи на усі складності воєнного часу, культура та мистецтво не зупинили свого розвитку. Концерти, театральні вистави, художні виставки, літературні вечори – все це продовжує діяти навіть в умовах війни. Соціально-педагогічна підтримка може бути реалізована через відвідування таких культурних та мистецьких заходів, бо ж недарма існує приказка що мистецтво лікує. Сьогодні наші діти та підлітки потребують підтримки ментального здоров'я, і це можна робити через мистецтво, творчість.

Отже, соціально-педагогічна підтримка дітей та підлітків в умовах війни може бути різною, найголовніше, щоб мета такої діяльності була досягнута і діти реально відчували підтримку та турботу про них в складних умовах життя. Нижче на рис. 1.3 відображено основні форми соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків в умовах воєнного стану.

Рис. 1.3. Основні види соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків в умовах війни

Висновки до першого розділу

Проблема соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків в умовах війни залишається дуже актуальною та потребує більш досконалого вивчення.

У першому розділі кваліфікаційного дослідження встановлено, що діти в Україні – це особи віком до 18 років, тобто до повноліття. Щодо підліткової періодизації, то тут думки науковців не співпадають, хоча і уподібнюються в тому, що період статевого дозрівання є прямим свідченням підліткового віку. Ми приймаємо думку тих дослідників, які визначають підлітковий вік від 12 років до 17 років.

Визначено ризики воєнного часу для дітей та підлітків, а саме: бездоглядність; соціальне сирітство; порушення соціалізації; довга розлука з близькими людьми; переживання втрати близької людини (батьків, родича), порушення емоційного фону через сильні страхи; підвищена тривожність; порушення психофізіологічного розвитку через обмежені можливості заводити нові знайомства, закохуватися тощо.

Встановлено, що соціально-педагогічна підтримка є невід’ємною складовою соціально-педагогічної діяльності педагогів, а в умовах війни набуває надважливої мети – допомогти дитині пережити складнощі воєнного стану. До основних форм соціально-педагогічної підтримки дітей і підлітків в умовах війни варто віднести: бесіду; колективні творчі справи; онлайн-квести; профорієнтацію; творчі заходи.

Наступний розділ присвячено вивченню питання технологічного підходу до організації соціально-педагогічної підтримки дітей та підлітків в умовах війни.

РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Поняття технологічного підходу в соціально-педагогічній роботі

Будь-яка діяльність має ґрунтуватися на певних методологічних підходах, щоб досягти своєї максимальної ефективності. Сьогодні в соціально-педагогічній роботі основними методологічними підходами є:

- системний
- комплексний
- технологічний.

Рис. 2.1. Основні методологічні підходи в соціально-педагогічній діяльності з дітьми та підлітками.

Усі ці зазначені підходи визначають основні засади організації соціально-педагогічної діяльності з клієнтами. Опишемо кожен з підходів більш детально.

Методологічною основою системного підходу в соціальній роботі стали праці таких науковців як: О. Безпалько, І. Зверєва, О. Іванченко, І. Івженко, О. Підкуйко, Т. Семигіна, Т. Сила та інші.

Як зазначає І. Івженко, принципами системного підходу є цілісність елементів, де внутрішні зв'язки між ними є більш стійкими за зовнішні, ієрархічність, де об'єкт одночасно розглядається як самостійне ціле і як підсистема вищих рівнів. Також серед принципів системного підходу розглядається структуризація – функціонування системи, яка обумовлена не стільки властивостями її окремих елементів, скільки їх певною впорядкованістю, розташуванням, а також множинність та фрагментарність – будь-який об'єкт пізнання може розглядатися з різних боків так, що кожний підхід до вивчення об'єкту визначає свої властивості об'єкту [5].

Так, системний підхід обумовлюється тим, що всі заходи, які спрямовуються на роботу з дитиною або підлітком, мають відбуватися в певній послідовності, системності та взаємозв'язку. Тобто, системний підхід передбачає планування соціально-педагогічної діяльності з урахуванням потреб клієнтів.

Комплексний підхід в соціально-педагогічній діяльності зумовлює організацію професійної роботи на засадах комплексності – урахування можливостей допоміжних сервісів та залученні мультидисциплінарної команди до розв'язання проблеми клієнта. Досліджують соціальну та соціально-педагогічну діяльність на засадах комплексного підходу такі науковці як: А. Бандура, М. Белбін, Л. Богданов, Р. Вайнола, Н. Гришина, Д. Катценбах, І. Іванова, Н. Островська, Л. Тюптя, Я. Юрків та інші.

Я. Юрків під принципами міждисциплінарної взаємодії групи фахівців соціальної сфери розуміє: професіоналізм і високу кваліфікацію членів

міждисциплінарної команди; пріоритет інтересів клієнта і добровільність користування послугами; активну участь клієнта у веденні випадку, розвиток його власного потенціалу; ефективний обмін інформацією за випадком; конфіденційність інформації про клієнта; послідовність і поетапність надання допомоги; індивідуальну відповідальність фахівця за ведення випадку; повноцінне використання спільних ресурсів і мінімізація витрат; постійну оцінку якості й ефективності міждисциплінарної допомоги; оптимізацію навантаження на членів команди [21].

Технологічний підхід в умовах майже повної цифровізації людського життя є найбільш адаптованим та актуальним підходом до організації соціальної та соціально-педагогічної діяльності.

Технології соціальної роботи, організація соціальної роботи на засадах технологічного підходу є предметом наукових пошуків таких науковців як: Л. Шеремет, Т. Кравченко, В. Шахрай, В. Чугаєвський, М. Панасюк, Г. Селевко, М. Панасюк та інші.

Як зазначає В. Шахрай у посібнику «Технології соціальної роботи», «без знань основ теорії соціальних технологій, принципів технологічного підходу до професійної діяльності і конкретних методик роботи з клієнтом неможливі планування, організація й здійснення соціального менеджменту і соціальних послуг. Знання та досвід регулювання людських стосунків у формі конкретної технології можна передавати від одних спеціалістів до інших, у короткі терміни навчати кадри мистецтву роботи з людьми» [18, с.4].

Технології сьогодні є невід'ємною складовою освітнього процесу, адже компетентнісний підхід в свою чергу є дієвим за умови технологізації, тобто відпрацювання покрокових інструкцій, механізмів, алгоритму дій для досягнення мети – набуття якісних знань, умінь та навичок здобувачами освіти. Так само в соціально-педагогічній роботі: технології визначають шлях досягнення мети такої діяльності, зокрема подолання або мінімізацію негативних наслідків складних життєвих обставин родини з дітьми.

Технологічний підхід до надання соціально-педагогічних послуг передбачає високий рівень професійної підготовки фахівців з соціальної роботи, соціальних педагогів. Для фахівця визначальним є вміння не лише визначити проблему дитини, яка потребує допомоги, але й знайти найоптимальніший шлях подолання цієї проблеми. Саме соціально-педагогічні технології у своїй сукупності створюють міцний фундамент всієї соціально-педагогічної роботи, особливо з дітьми.

Представимо основні соціально-педагогічні технології на рис. 2.1 нижче.

Рис. 2.2. Соціально-педагогічні технології роботи з дітьми та підлітками

2.2. Аналіз соціально-педагогічних технологій підтримки дітей та підлітків в умовах війни

Сьогодні українське суспільство переживає надскладні часи. Воєнний стан, спричинений агресією росії проти України став справжнім викликом для освітньої та соціальної сфер – те, що найбільше стосується виховання, навчання, соціалізації дітей та молоді. На рівні держави в цілому та громади зокрема вживаються різноманітні заходи для максимальної підтримки дітей в умовах війни. Соціально-педагогічні технології, які можуть бути ефективними для підтримки дітей та підлітків в умовах війни, мають визначатися безпосередньо для кожного конкретного випадку. Але узагальнюючи перелік тих ризиків і проблем, з якими стикнулися діти та підлітки в умовах воєнного стану, ми можемо виокремити найбільш важливі технології для їхньої підтримки, а саме: діагностика, профілактика, реабілітація, консультування. Для більш чіткого розуміння функцій кожної з соціально-педагогічних технологій коротко опишемо кожен з визначених.

Діагностика як технологія соціально-педагогічної діяльності є найпершою, яку має застосувати фахівець, починаючи роботу з дитиною. Усі фахівці, які у своїй діяльності дотичні до роботи з дітьми, завжди починають з діагностики: усне опитування, бесіда, тестування, анкетування, зовнішній огляд тощо. Всі ці методики є частиною діагностики з визначення ступеню вразливості дитини або ступеню завданої шкоди, або ж схильності дитини до певного негативного явища. Діагностичні інструменти дозволяють інтерпретувати отримані результати задля того, щоб в подальшому правильно побудувати стратегію допомоги дитині. За допомогою діагностики можна визначити:

- рівень тривожності дитини в умовах війни
- здатність до комунікації
- рівень соціалізації особистості
- схильність до суїциду
- наявність страхів тощо.

Отже, проведення діагностики є першим найважливішим етапом соціально-педагогічної підтримки дитини в умовах війни. На основі

результатів діагностики соціальний педагог визначатиме подальші види діяльності з дитиною з метою підтримки її в умовах війни.

В усі часи профілактика відігравала важливу роль у формуванні культури суспільства. Це стосується медицини (профілактика інфекційних та інших захворювань), педагогіки (профілактика відхилень у поведінці індивіда), соціальної роботи (профілактика суспільно негативних явищ та проявів) тощо. Профілактика – це спосіб попередити виникнення, розповсюдження та негативний вплив якогось явища на особистість. Наприклад, профілактикою тютюнопаління є систематичні бесіди, розповіді, лекції, демонстрації відео про ризики та загрози цієї згубної звички. Така робота починає проводитися ще зі школи, адже діти та підлітки найбільш вразливі та схильні до так званих «експериментів», зокрема із забороненими речовинами.

В соціально-педагогічній роботі профілактика є саме тим дієвим способом, який здатний попередити виникнення та розповсюдження серед дітей та підлітків негативних явищ. В умовах війни до таких явищ варто віднести:

- розмови про самогубство
- булінг
- вживання психотропних речовин
- бродяжництво
- проституція
- екстремальні розваги (зацепінг, ігри на недобудовах тощо).

Вже четвертий рік поспіль Україна протистоїть агресії з боку окупантів, народ виснажений фізично та морально. Батькам часто не вистачає часу приділити увагу своїм дітям, тому що першочерговим стоїть питання виживання. В умовах війни нерідко діти залишаються бездоглядними, що в свою чергу може призвести до прояву негативних речей. Тож, профілактика, яку здійснює соціальний педагог закладу освіти, класний керівник та

педагогічний колектив в цілому, є важливим етапом підтримки дітей та підлітків в умовах воєнного стану.

Ми переконані, що систематична профілактична робота здатна ефективно впливати на свідомість дітей та підлітків, які в умовах війни потребують підтримки. Варто наголосити, що профілактику можна здійснювати як в очному, так і в дистанційному форматі. Звичайно, живе спілкування завжди є більш переконливим та дієвим, проте в умовах війни ми маємо багато цифрових інструментів для організації цікавої профілактичної роботи. Можна переглядати короткі відео, проводити онлайн-квести та вікторини, обговорювати важливі питання під час семінарів, лекцій тощо. Головною умовою для ефективної профілактики є її систематичність та відповідність віковим особливостям дітей та підлітків. До прикладу, дітям молодшого шкільного віку варто починати говорити про шкоду від алкоголю, наркотичних речовин, тютюну, варто говорити про булінг, небезпечні ігри тощо. Проте не варто торкатися теми проституції, ВІЛ/СНІДу, що не відповідає віковим особливостям таких дітей. Натомість для підлітків актуальною є така тематика, особливо з огляду на статистику, що свідчить про зниження віку першого статевого акту, вагітностей, інфекційних захворювань, що передаються статевим шляхом.

Соціальна реабілітація – технологія соціально-педагогічної роботи, яка спрямована на відновлення втрачених навичок особистості з метою покращення якості її життя. Зазвичай соціальна реабілітація є допоміжним інструментом налагодити комунікацію дитини, покращити її соціалізацію, сприяння у відновленні втрачених навичок. Особливо актуальною соціальна реабілітація є у воєнний час, коли вже досить довгий час діти та підлітки позбавлені звичного способу життя. Очевидно, що вони потребують в окремих аспектах соціальної реабілітації. Так, учень, який евакуювався з зони бойових дій і перебуває в іншій, більш безпечній громаді як внутрішньо переміщена особа, починає відвідувати новий заклад освіти. Йому потрібна

допомога соціального педагога в соціальній реабілітації – тобто поновленні здатності навчатися офлайн, комунікувати з новими однокласниками тощо.

В умовах воєнного стану соціальна реабілітація для дітей та підлітків є надійною підтримкою з боку закладу освіти, адже соціальний педагог має змогу надати якісні психосоціальні послуги учню, який живе в таких складних для нього умовах.

Реалізація технології соціальної реабілітації дітей та підлітків може здійснюватися через такі основні форми підтримки:

- віртуальні екскурсії
- колективні творчі справи
- волонтерство
- арт-терапія.

Отже, соціальна реабілітація як технологія соціально-педагогічної роботи з дітьми та підлітками здатна забезпечити підтримку дітей та підлітків в умовах воєнного стану.

Соціально-педагогічне консультування – професійна діяльність соціального педагога, звернена на потреби дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах. Ця технологія є дієвою як при кризовому (екстремому) втручанні, так і в щоденній роботі з дитиною. Організація і проведення консультування передбачає дотримання основних правил, а саме:

- завжди уважно вислухати дитину, давши їй можливість сказати все, що її турбує;
- говорити з дитиною як з рівним собі, сприймаючи її іноді надумані проблеми як реальні;
- дотримуватися таймінгу (на затягувати консультування у часі і навпаки – не консультувати «на бігу»);
- проявляти емпатію до дитини.

Ми усвідомлюємо, що до окремого випадку можуть бути свої обставини, і що консультування «на бігу» в умовах війни, на жаль, відбувається. Але ми також розуміємо потребу від спілкування дитини або

підлітка з професійним консультантом – людиною, яка вислухає, дасть професійну пораду, підтримає в складній ситуації.

Соціально-педагогічне консультування в умовах війни стало провідним способом для дітей і підлітків висловити свої страхи, негативні емоції від пережитого, почути цінну пораду тощо. Консультування як соціально-педагогічна технологія завжди була важливим інструментом допомоги, а під час війни – просто незамінним. Комунікація з дітьми має відбуватися постійно – з батьками, з однолітками, з вчителями. В умовах війни це визначальне правило збереження адекватного стану дитини, адже усвідомити ще не сформованій повністю особистості та прийняти всі страхи, небезпеку, ризики надзвичайно важко.

Таким чином, соціально-педагогічне консультування є важливою соціально-педагогічною технологією підтримки дітей а підлітків в умовах війни.

2.3. Методичні рекомендації соціальним педагогам щодо впровадження соціально-педагогічних технологій підтримки дітей та підлітків в умовах війни

У попередньому підрозділі було деталізовано соціально-педагогічні технології підтримки дітей і підлітків в умовах війни. Зокрема, ми вважаємо найбільш дієвими в цей складний час такі технології як: діагностика, профілактика, соціальна реабілітація та соціально-педагогічне консультування. Ми пропонуємо методичні рекомендації соціальним педагогам, які безпосередньо впроваджують соціально-педагогічні технології підтримки дітей та підлітків в умовах війни. Проте, окрім високого рівня професіоналізму, соціальний педагог, який здійснює соціально-педагогічну роботу з дітьми та підлітками під час воєнного стану, має показувати приклад поведінки в таких непередбачуваних умовах, сприяти позитивному настрою учнів та їхніх батьків.

Показувати власний приклад патріотизму на незламній громадянській позиції.

Педагоги в усі часи завжди були взірцем для громади, прикладом правильної поведінки, орієнтиром для підростаючого покоління. Ось і зараз, в найтяжчі для країни і людей часи педагоги мають стати тим вектором, який спрямовуватиме усіх на правильний шлях. Прояв патріотизму, громадянської позиції, засудження агресора та всебічна підтримка захисників і захисниць України – це те, що має демонструвати соціальний педагог, особливо при роботі з дітьми та підлітками. Наші діти дивляться на своїх батьків і вчителів і копіюють їхню поведінку. Тому саме від дорослих, їх манери поведінки, вчинків залежить як саме себе будуть поводити наші діти.

Ментальне здоров'я особистості.

В умовах постійної підвищеної тривожності діти та підлітки мають проблеми зі здоров'ям. За висновками лікарів, переважна більшість сьогоденних звернень пацієнтів у віці до 18 років за медичною допомогою носить характер проблем з ментальним здоров'ям. Ментальне здоров'я – це стан психічного добробуту особистості, який визначається здатністю навчатися, розвиватися тощо. Отже, ментальне здоров'я є показником нормальної життєдіяльності людини.

Ментальне здоров'я важливо зберегти як дітям так і дорослим. Саме тому від психологічного мікроклімату в учнівському колективі напряду залежить благополуччя емоційного стану дитини. Педагоги і учні мають відчувати підтримку одне одного, піклуватися про емоційний стан, проявляти емпатію.

Залучення батьків з дітьми до спільних заходів.

Сімейна терапія є дієвим способом надихнути дорослих і дітей на спільну творчу діяльність. Залучення батьків навіть до дистанційних заходів все одно дасть свої позитивні результати, адже дуже часто батьки не цікавляться життям своїх дітей поза домом. Для спільного залучення дітей і батьків можна запропонувати вікторини, онлайн-квести, туристичні вилазки,

спортивні змагання тощо. Головне – об’єднати дітей та батьків у спільному занятті.

Впровадження інновацій в соціально-педагогічній роботі.

Незважаючи на воєнний стан науковий та науково-технічний прогрес постійно відбувається. Так, набувають популярності новітні технології, зокрема і в соціально-педагогічній сфері. Сьогодні переважна більшість закладів освіти міста Кривого Рогу працюють дистанційно, отже для здійснення професійної діяльності педагогічні працівники повинні адаптуватися до нових реалій життя та постійно удосконалювати свою професійну майстерність. Інновації в соціально-педагогічній сфері дають змогу соціальним педагогам бути сучасними, відповідати на запити дітей та підлітків, бути завжди цікавими та в курсі нового. Тож, використання інновацій є запорукою успішного виконання професійних завдань на високому методичному рівні.

Отже, соціально-педагогічна діяльність в умовах воєнного стану відбувається безперервно, з урахуванням поточних проблемних питань, соціального замовлення дітей та підлітків на такі послуги як: соціально-педагогічне консультування, профілактика, соціальна реабілітація тощо.

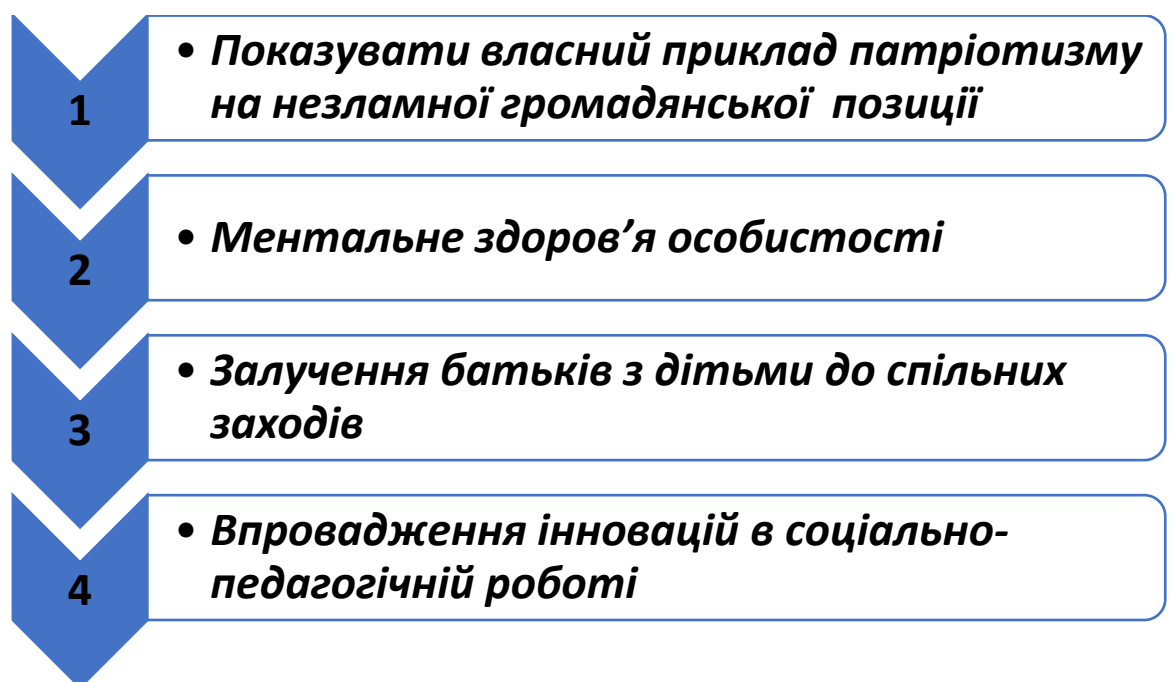

Рис. 2.3. Методичні рекомендації соціальним педагогам щодо впровадження соціально-педагогічних технологій підтримки дітей та підлітків в умовах війни

Висновки до другого розділу

В умовах воєнного стану, який вже четвертий рік поспіль діє на території України, діти та підлітки потребують додаткової підтримки з боку педагогічних працівників закладів освіти. Така підтримка має здійснюватися систематично та професійно. Ми визначаємо, що технологічний підхід надання соціально-педагогічної підтримки дітям та підліткам, є основоположним, адже базується на таких засадах як цифровізація та мультидисциплінарність. Тож, в умовах неможливості очного навчання, такий методологічний підхід є, беззаперечно, визначальним та основним.

Проаналізовано основні соціально-педагогічні технології, а саме: діагностика (встановлення «соціального» діагнозу), профілактика (попередження розповсюдження негативних явищ), соціальна реабілітація (відновлення втрачених або забутих навичок, умінь тощо), корекція (вчасне реагування на певні відхилення від норми), соціальна терапія (застосування терапевтичних методик для відновлення ресурсності), консультування (надання професійної поради в складній або невизначеній ситуації).

На наше переконання, основними соціально-педагогічними технологіями роботи з дітьми та підлітками в умовах війни можуть бути: діагностика, профілактика, соціальна реабілітація та соціально-педагогічне консультування.

На основі проведеного теоретичного дослідження та спостережень за педагогічними працівниками під час проходження практики, ми змогли сформулювати методичні рекомендації соціальним педагогам щодо впровадження соціально-педагогічних технологій з дітьми та підлітками в умовах війни: показувати власний приклад патріотизму на незламній громадянській позиції; піклуватися про ментальне здоров'я особистості; залучати батьків з дітьми до спільних заходів; впроваджувати інновації в соціально-педагогічній роботі.

ВИСНОВКИ

Українське суспільство переживає найбільшу кризу в своєму розвитку з часів сучасної незалежності. Війна, спричинена агресією російської федерації, несе руйнування, занепад, зубожіння народу, збільшення вразливості окремих верств населення, як-от люди похилого віку, люди з інвалідністю, діти, підлітки, молодь та інші. Збройні сили України, працівники критичних інфраструктур стали на захисті нашої Батьківщини на лінії фронту, а освітяни, в свою чергу, стали надійним тилом та донині продовжують робити все можливе і неможливе для досягнення перемоги над ворогом.

Професійна діяльність соціальних педагогів з дітьми та підлітками в умовах воєнного стану стала ключовою для збереження учнівського контингенту закладів освіти. Щоденна групова та індивідуальна кропітка робота з учнями, їхніми батьками та педагогічним колективом для багатьох стала рятівним кругом в умовах невизначеності, підвищеної тривожності та страхів, спричинених війною. Саме тому обрана тема кваліфікаційного дослідження, на наше переконання, є актуальною та такою, що потребує окремої уваги.

У першому розділі кваліфікаційного дослідження встановлено, що діти в Україні – це особи віком до 18 років, тобто до повноліття. Щодо підліткової

періодизації, то тут думки науковців не співпадають, хоча і уподібнюються в тому, що період статевого дозрівання є прямим свідченням підліткового віку. Ми приймаємо думку тих дослідників, які визначають підлітковий вік від 12 років до 17 років.

Визначено ризики воєнного часу для дітей та підлітків, а саме: бездоглядність; соціальне сирітство; порушення соціалізації; довга розлука з близькими людьми; переживання втрати близької людини (батьків, родича), порушення емоційного фону через сильні страхи; підвищена тривожність; порушення психофізіологічного розвитку через обмежені можливості заводити нові знайомства, закохуватися тощо.

Встановлено, що соціально-педагогічна підтримка є невід'ємною складовою соціально-педагогічної діяльності педагогів, а в умовах війни набуває надважливої мети – допомогти дитині пережити складнощі воєнного стану. До основних форм соціально-педагогічної підтримки дітей і підлітків в умовах війни варто віднести: бесіду; колективні творчі справи; онлайн-квести; профорієнтацію; творчі заходи.

Ми визначаємо, що технологічний підхід надання соціально-педагогічної підтримки дітям та підліткам, є основоположним, адже базується на таких засадах як цифровізація та мультидисциплінарність. Тож, в умовах неможливості очного навчання, такий методологічний підхід є, беззаперечно, визначальним та основним. Проаналізовано основні соціально-педагогічні технології, а саме: діагностика (встановлення «соціального» діагнозу), профілактика (попередження розповсюдження негативних явищ), соціальна реабілітація (відновлення втрачених або забутих навичок, умінь тощо), корекція (вчасне реагування на певні відхилення від норми), соціальна терапія (застосування терапевтичних методик для відновлення ресурсності), консультування (надання професійної поради в складній або невизначеній ситуації). На наше переконання, основними соціально-педагогічними технологіями роботи з дітьми та підлітками в умовах війни

можуть бути: діагностика, профілактика, соціальна реабілітація та соціально-педагогічне консультування.

На основі проведеного теоретичного дослідження та спостережень за педагогічними працівниками під час проходження практики, ми змогли сформулювати методичні рекомендації соціальним педагогам щодо впровадження соціально-педагогічних технологій з дітьми та підлітками в умовах війни: показувати власний приклад патріотизму на незламної громадянської позиції; піклуватися про ментальне здоров'я особистості; залучати батьків з дітьми до спільних заходів; впроваджувати інновації в соціально-педагогічній роботі.

Завдання роботи виконано в повному обсязі, мету досягнуто.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко О. О. Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. 2013, випуск 5. С. 121-130.
2. Вікова і педагогічна психологія : [навч. посіб.] / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. [2-ге вид.] К. : Каравела, 2007. 400с.
3. Забезпечення прав та найкращих інтересів дітей у системі правосуддя. Щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2020 року / ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики». Київ, 2021. 160 с.
4. Зозуляк-Случик Р. В. Основи соціалізації особистості : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна робота»). 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 206 с.
5. Івженко І. Б. Системний підхід в соціальній роботі на місцевому рівні. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб.

- наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 25. С. 110-119
6. Капська А. Й. Соціально-етичні аспекти соціалізації особистості студента. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. С. 32 – 41.
 7. Пеша І. В. Обґрунтування напрямів та завдань молодіжної роботи на рівні територіальної громади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 155–160.
 8. Пеша І. Програма «Молодіжний працівник» як дієвий інструмент реалізації молодіжної політики в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2(7). С.173-184.
 9. Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю. Навчальний посібник. Київ: Компрінт, 2023. 449 с.
 10. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
 11. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
 12. Путівник для фахівців із соціальної роботи в таблицях і схемах : навчально-методичний посібник [електронне видання] / автор. кол. О. Білько, І. Борощук, Т. Василюк, І. Лисоконь, В. Османова. Кривий Ріг : КДПУ, 2024. 39 с. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10363>
 13. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
 14. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
 15. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

16. Сухомлинський В. О. Процес соціалізації / В. О. Сухомлинський. Вибр. пед. твори. Т. 1. С. 448–450.
17. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 232 с.
18. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2016. 464 с.
19. Шинкарук В.Д., Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Моніторинг і оцінка у соціальній роботі: навчальний посібник. К.: «Компринт», 2022. 360 с.
20. Шимко І.М., Бугайова О.С. Соціально-педагогічні технології допомоги дітям в умовах воєнного стану. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Згуртованість суспільства в умовах воєнного стану: актуальність, виклики та шляхи їх подолання» за ред. О.Караман, І Трубавіної (16-17 травня 2024 року м.Кривий Ріг). КДПУ, 2024. С. 164. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/10198>
21. Юрків Я. І. Мультидисциплінарна команда як форма соціально-педагогічної роботи з розумово відсталими дітьми та їхніми сім'ями. Наук. вісник ужгородського нац. ун-ту. 2013. Вип. 21. С. 218.